

UZAJAMNI UTJECAJ TEORIJE I ISTRAŽIVANJA

(Pogledi R.K. Mertona, L. Neumana, A. Brymana i P. Bourdieua)

Sažetak: *U članku se aktualizira rasprava o odnosu teorije i istraživanja kroz shvaćanja nekoliko utjecajnijih sociologa i metodologa društvenog istraživanja: R.K. Mertona, L.W. Neumana, A. Brymana i P. Bourdieua.*

R.K. Merton još je pedesetih i šesdesetih godina prošlog stoljeća smatrao da jedan od osnovnih uzroka zaostajanja sociologije leži u odvojenosti istraživanja od teorije. On je kritizirao velike i apstraktne teorije koje se ne mogu operacionalizirati niti provjeriti u istraživanju. Polazeći od ovoga, on se zalaže za stvaranje teorija srednjeg obima (razine). On je smatrao da je odnos teorije i istraživanja uzajamni i posebno je naglasio značaj "obrasca sposobnosti o slučajno sretnom otkriću".

L. V. Neuman ističe, pored ostalog, značaj povezivanja teorije i istraživanja i posebno raspravlja o dijelovima i aspektima, no i o tri razine teorije (mikro, mezzo i makro). Također, on raspravlja i o ulozi deduktivne i induktivne teorije u istraživanju, no ne raspravlja o kombiniranim (miješanim) metodama istraživanja, odnosno ne raspravlja o ulozi teorije u ovom tipu istraživanja.

*A. Bryman šire se osvrće na značaj Mertonovog shvaćanja teorije srednje razine i na ulogu deduktivne teorije u kvantitativnim istraživanjima kao i na ulogu induktivne teorije i posebno utemeljene teorije u kvalitativnim istraživanjima. On u posebnoj poglavlju svoje recentne knjige *Social Research Methods* (2012.) raspravlja o miješanim metodama u kombiniranom kvantitativnom i kvalitativnom pristupu i istraživačkim strategijama, no ne raspravlja o ulozi teorije u ovom tipu istraživanja, Međutim, J. Creswell ovom pitanju posvećuje određenu pažnju.*

*P. Bourdieu o odnosu teorije i istraživanja raspravlja u okviru njegovog shvaćanja refleksivne sociologije i metodologije, osmišljavajući ovu refleksivnu sociologiju epistemološkim i ontološkim pristupom s ciljem prevladavanja podvojenosti objektivizma i subjektivizma; društvene strukture i akcije (pojedinaca). U ostvarivanju ovog cilja; on koristi svoje ključne konstrukte-koncepte: *habitus*, kapital i polje kao i upotrebu metodološke alatke: objektivizacija učesnika, epistemološka opreznost i auto-socioanaliza.*

Ključne riječi: *teorija, istraživanje, uzajamni utjecaj, mješane metode, razine teorije, refleksivna sociologija, objektivizacija učesnika*

Uvod

Stupanj razvijenosti jedne znanosti i posebno društvenih znanosti, prije svega zavisi od stupnja teorijskog razvoja;¹ dalje, od raznovrsne upotrebe sofisticiranijih metodoloških postupaka u prikupljanju i analizi podataka kao i od ukupnog broja fundamentalnih i originalnih istraživanja koja su pomjerila njen razvoj. U ovom smislu se može jasnije sagledati odnos između teorije i pojedinačnog istraživanja ili preciznije govoreći -uzajamni utjecaj teorije i istraživanja, no i istraživanja i teorije u zavisnosti od ciljeva i predmeta istraživanja i od izbora istraživačke strategije.

Kada je riječ o odnosu teorije i istraživanja u sociologiji i ostalim društvenim znanostima koje su dostigle određeni stupanj razvoja, može se slobodno reći da se više ne postavlja pitanje je li treba povezivati teoriju i istraživanje, nego pitanje kako (na koji način) se uspostavlja ta veza. Stoga je cilj ovog članka da izloži osnovne poglede na uspostavljanje veze između teorije i istraživanja kod utjecajnijih sociologa i metodologa: R.K. Merton, L.V. Neumana, A. Brymana i P. Bouerdieua, bez razlike da li se radi o kvantitativnim (deduktivnim) ili kvalitativnim (induktivnim) istraživačkim strategijama ili se pak, radi o istraživanjima s miješanim metodama.

S obzirom da su ključni pojmovi koji se upotrebljavaju u tekstu “teorija” i “društveno istraživanje” potrebno je još u uvodnim napomenama dati preliminarne definicije ovih pojmova. U sociološkoj i metodološkoj literaturi ovi pojmovi ili koncepti često se ne definiraju smatrajući da su sami po sebi razumljivi, a kada se ovi pojmovi definiraju, onda se jasno vidi da su te definicije različite i usko povezane s teorijsko- metodološkim orijentacijama (strujama) u sociologiji i drugim društvenim znanostima. Ovom prilikom navest ću kao ilustraciju po dva pokušaja definicija ovih pojmova.

Definiciju pojma teorije koju daje N.F. Kerlinger, prema J. Creswellu je još validna, glasi: “Teorija je cjelina uzajamno povezanih konstrukata (varijabli), definicija i prijedloga koji predstavljaju sistematski pogled na pojave sa specificiranjem odnosa među varijablama, s ciljem objašnjenja prirodnih (realnih) pojava” (navod prema Creswell-u, 2003: 120). U ovoj definiciji, ako je jedna teorija cjelina međusobno povezanih konstrukata (varijabli) formiranih u prijedlozima ili hipotezama koje specificiraju od-

---

¹ Napomena: Rad je prvobitno (u skraćenoj verziji) izložen na Okruglom stolu održanom na Filozofskom fakultetu u Nišu posvećenom prof. dr. sc. Ljubiši Mitroviću, sociologu, povodom 70 godina od njegova rođenja. Zahvaljujemo autoru na suglasnosti da ovaj rad objavimo u časopisu Titius. (Ur.).

nos varijabli, onda se jasno pokazuje da se ova definicija više odnosi na deduktivnu teoriju, a zapostavlja induktivnu i posebno utemeljenu. Ona ne ukazuje na ulogu povezivanja s istraživanjem u svim njegovim fazama. Međutim, u ovom pravcu je usmjerena definicija teorije koju iznosi Vojin Milić: “Teoriju neke nauke sačinjavaju na određeni način povezani opšti iskustveni stavovi pomoću kojih ona sređuje iskustvene podatke i objašnjava iskustvene pojave na onom području stvarnosti koje je predmet njenog istraživanja, kao i usmerava dalja istraživanja” (Milić, 1978: 302).

U ovoj definiciji jasno se vidi da teoriju sačinjavaju “opšti iskustveni stavovi”, a to su prije svega definicije pojmova, i hipoteze, kao i uloga teorije u istraživanju, jer teorija pomoću ovih općih iskustvenih stavova (1) sređuje iskustvene podatke; (2) objašnjava iskustvene pojave koje su predmet njenog istraživanja i (3) usmjerava dalja istraživanja. Ova definicija teorije implicitno ukazuje da je uloga teorije značajna skoro u svim fazama procesa istraživanja. Ipak, definiranje teorije na ovakav način prema obliku je deduktivnog karaktera i više usmjerena ka deduktivnim istraživačkim strategijama čiji je cilj testiranje hipoteza, dijelova teorije ili cijele jedne teorije. Na takav način istraživanja još krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, žalili su se *G. Glaser* i *A. Strauss* da su sociolozi postali previše zainteresirani za testiranjem teorija a zapostavili su proces njihovog generaliziranja (Glaser, Strauss, 1967). Ovo ukazuje na potrebu da kada se definiraju pojmovi kao što su “teorija” i “istraživanje” treba polaziti i od hermeneutičkog pristupa.

Što se tiče definicije istraživanja, ovom prilikom navest ću definicije *K. Helmstadtera* i *L. Neumana*. Prema Helmstadteru “istraživanje je aktivnost rješavanja problema koje vodi novom znanju koristeći se metodama ispitivanja koje istraživači na tom području prihvataju kao adekvatne” (Helmstadter, 1970: 5). Svakako da je većina istraživanja usmjerena ka novom znanju, ali ima istraživanja čiji su ciljevi da se opišu pojave koje su predmet istraživanja i da registriraju probleme koji do tada nisu bili predmet istraživanja. Također, svako istraživanje u društvenim znanostima nema za cilj rješavanje problema (osim kod akcionih istraživanja). U ovoj definiciji nedostaje i komponenta (dimenzija) objašnjenja ili razumijevanja (ili jedno i drugo) pojave, događaja, ili situacije koje su predmet istraživanja.

L. Neuman unosi i druge dimenzije u definiciju pojma “društveno istraživanje”. Prema njemu, “društveno istraživanje je zbroj metoda koje ljudi sistematski upotrebljavaju da bi proizveli znanje; ono je uzbudljiv proces otkrića, ali traži istrajnost, osobni integritet, tolererantnost o dvo-smišljenošću, interakciju s drugima i ponos u vršenju kvalitetnog rada”

(Neuman, 2003:2). Ova definicija istraživanja može se podijeliti na dva dijela: a) epistemološko-metodološki i b) etički, koji se odnosi na istraživača. U prvi dio definicije ulaze dimenzije kao što su: sistematska upotreba više metoda da bi se proizvelo znanje i istraživanje je proces otkrića. U drugi dio etičke prirode ulaze karakteristike koje treba ispunjavati istraživač u *Weberovom* poimanju uloge i osobine istraživača: istrajnost, osobni integritet, tolerancija o dvosmišljenošću i ponos vršenja kvalitetnog rada. Već je prethodno napomenuto za Helmstaderovu definiciju da se u preliminarnim i opisnim istraživanjima ne dolazi do novog znanja ili otkrića i ta primjedba odnosi se i na Neumanovu definiciju istraživanja. Takođe i Neumanova definicija nije zasnovana na hermeneutičkom pristupu koji zahtijeva da se društvene pojave, događaji i ponašanja pojedinaca razumije na osnovu svakodnevnog jezika društvenih aktera koji se ispituju, kao i “sa točke gledišta učesnika-istraživača”, kako kaže Bourdieu i značenja koji oni (akteri) pripisuju ovim pojavama, događajima i ponašanjima.

U ovom članku iznose se osnovne karakteristike pogleda na odnos teorije i istraživanja nekoliko sociologa i metodologa: *R.K. Mertona*, *L.V. Neumana*, *A. Brymana* i *P. Bouerdieua*. Mertonovo shvaćanje odnosa i povezanosti teorije i istraživanja već je postalo klasično, dok pogledi Neumana i Brymana koji su iznijeti u njihovim udžbenicima pod istim naslovom *Social research methods* doživjela su više od četiri izdanja i skoro da se ne mogu zaobići u proučavanju i obučavanju metodama društvenog istraživanja, a time i o odnosu teorije i istraživanja i obrnuto: istraživanja i teorije. Bouerdieuo shvaćanje o refleksivnoj sociologiji i metodologiji i u tim okvirima pitanje odnosa teorije i istraživanja s miješanim metodama s ciljem da nadvlada podvojenost i proturječnost objektivnih struktura i subjektivnih akcija aktera, a time i suprostavljenost kvantitativnih i kvalitativnih metoda istraživanja, sve više postaje utjecajnije ne samo u francuskoj sociologiji nego i u sociologiji i metodologiji anglosaksonskih zemalja. Svatko tko poduzima neko pojedinačno društveno istraživanje trebao bi dobro poznavati ova i druga shvaćanja o načinu povezivanja teorije i istraživanja kao i o uzajmnom utjecaju istraživanja i teorije koji jedino na takav način mogu ubrzati razvoj sociologije i ostalih društvenih znanosti.

Mertonovo shvaćanje odnosa teorije i istraživanja

U povijesti sociologije od pedesetih godina prošlog stoljeća pa do današnjih dana veza između teorije i istraživanja različito se shvaćala i tumačila. U svezi ovog pitanja sociolozi su se svrstali u dva tabora:

super teoretičara i ekstremnih empirista. Kao što je poznato predvodnik prvog tabora bio je *Talcott Parsons*, a drugog *Paul Lazarsfeld*. Robert Merton našao se na sredini između ovih tabora i u svojoj knjizi *Društvena teorija i društvena struktura* (prvo izdanje 1949. godine) koja se smatra klasičnom, s ironijom prezentira ove dvije suprotstavljene orijentacije. Tako, prema Mertonu, moto prepoznavanja prve grupe je: “Mi ne znamo da li ono što mi govorimo je istinito, no znamo bar da je to značajno”, Za radikalne empiriste, moto glasi: “Dokazali smo da je tako, no ne možemo ukazati na njegovo značenje” (Merton, 1979:153). Ova suprotstavljenost između apstraktnih teoretičara i ekstremnih empiričara, prema Mertonu, krije dvije osnovne implikacije: (1) odvojenost istraživanja od teorije i (2) nezadovoljavajući stupanj razvijenosti sociologije kao znanosti. Na ove dvije implikacije Merton ukazuje objašnjavajući šire njihove uzroke. U vezi prve implikacije, odvojenost istraživanja od teorije, osnovni uzrok sastoji se u odvojenosti velikih i apstraktnih teorija od realnosti i nemogućnosti da se ove empirijski provjere i interpretiraju. Merton rješenje za ovaj problem traži u stvaranju “teorija srednjeg obima” ili preciznije kako s pravom smatra *Pjotr Štoka* “teorije srednjeg nivoa” (Sztompka, 1986), kao što i razine sociološke teorije poima Lawrence Neuman, o čemu će kasnije biti riječi. Ove teorije srednjeg obima, prema Mertonu, biti će provjerljive, testirajuće i plodne za empirijsko istraživanje. Drugi uzrok suprotstavljenosti oba tabora, Merton traži u “mladosti sociologije”.

Međutim, ova suprotstavljenost ovih tabora dobija novi oblik i poslije četiri i po desetljeća otkako je ironizirao Merton, između teoretičara i metodologa, na što ukazuje njegov učenik i prijatelj *Neil Smelser* nalazeći, pri tom, “neki vid tenzije, ako ne i neki otvoreni strah od rata između teoretičara i metodologa” i ironizirajući na sličan način. Moto teoretičara glasi: “Metodologija može biti nešto što vi radite, ali teorija je ono što vi mislite.” Stav metodologa glasi: “Teorija je ono što vi govorite, a metodologija je nešto što vi pravite”. Dok traje podvojenost i tenzija između teorije i metodologije one kriju mnogo značajniju činjenicu da sociologija kao znanost ne može napredovati dok teorija i metodologija ne napreduju, smatra *Smelser* (Smelser, 1994:39).

Mertonovo shvaćanje odnosa teorije i istraživanja ne može se potpuno razumjeti ako se ne shvati njegova epistemologija i ontologija. Ukratko, Mertonova epistemologija, iako u osnovi pozitivistička (blaga varijanta) i deduktivna, vodi računa i o interpretativnoj kao i o induktivnoj

istraživačkoj strategiji, što je dalo povoda Normanu Blaikieu da Mertonovu istraživačku strategiju uvrsti u abduktivnu istraživačku strategiju² (Blaikie, 2003:150). Mertonova, pak, ontologija označava određeno otklanjanje od strukturalnog funkcionalizma, jer ona ne odbacuje pojedinačne svijesti individua, niti njihove motive kao uzroke njihovih ponašanja, kao što je to radio *E. Durkheim*, iako je bio i pod njegovim snažnim utjecajem, kao što sam Merton kaže. Jaz između teorije i istraživanja treba prevladati posredstvom teorije srednjeg obima. Prema Mertonu sociološka teorija i istraživanje nalaze se u “duo” i u uzajmnom odnosu: sociološka teorija utječe na istraživanje, ona njega vodi u svim fazama istraživačkog procesa (deduktivna istraživačka orijentacija), no i istraživanje sa svojim podacima i zaključcima utječe na teoriju na način što nju potvrđuje ili je odbacuje ili je proširuje ili dolazi do nove teorije što predstavlja induktivna istraživačka orijentacija. Mertonovo shvaćanje uzajmnog odnosa teorije i istraživanja iznijeto, prije svega, u njegovoj knjizi *Sociale Theory and Sociale Structure* (ed.1967.) pokušati ću grafički prikazati u shemi 1. U deduktivnoj istraživačkoj strategiji faze istraživanja su linearne i proizlaze jedna iz druge: polazi se od teorije, nalazi se skup hipoteza u kojima se prepoznaju odgovarajuće varijable i indikatore o konkretnim društvenim pojavama koje su predmet istraživanja; zatim, preko određenih metodoloških postupaka prikupljaju se i analiziraju podaci koji predstavljaju osnovu za testiranje hipoteza, dijelove teorije ili teoriju od srednje razine u cjelini. Ovaj cilj se može postići s kvantitativnim podacima i sofisticiranim statističkim postupcima analize tih podataka.

Međutim, istraživač i teoretičar Mertonovog kova ne može ostati zarobljenik deduktivnom ili kvantitativnom istraživačkom strategijom, jer se on osvrće i na kvalitativne podatke, odnosno uzima u obzir i induktivnu ili kvalitativnu istraživačku strategiju. Merton to pokazuje i praktično u njegovom istraživanju obrazaca utjecaja u gradu Rover, praveći pri tom, dihotomnu tipologiju utjecaja i utjecajnijih ličnosti: lokalnih i kozmopolitskih.

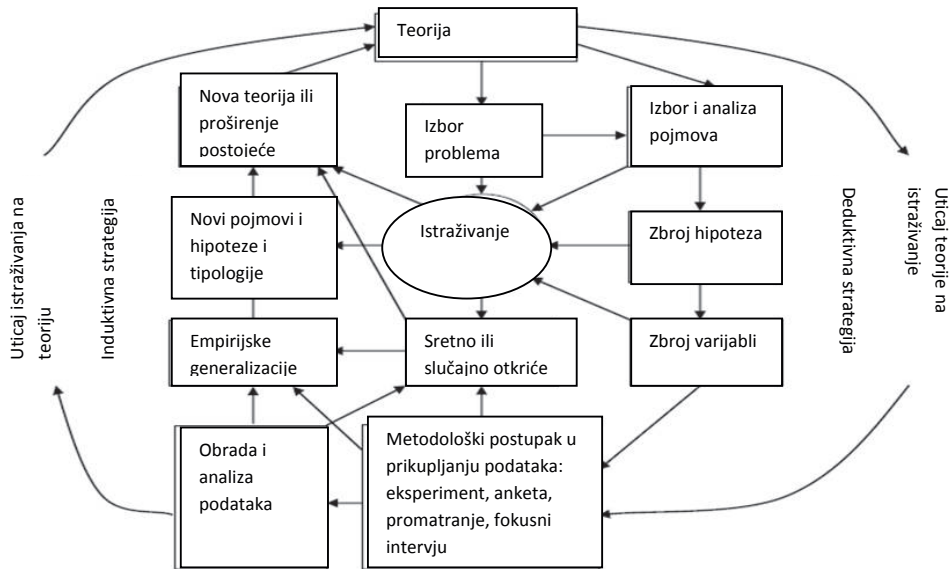
Ne ulazeći u analizu i u interpretaciju značenja kategorija iznijetih u shemi 1, ovom prilikom ću se osvrnuti samo na njegovu originalnu kategoriju “**obrazac o sretno slučajnom otkriću**”, “iskustvo posmatranja nepredviđenog, anomalnog i strateškog podatka koji postaje šansa za razvijanje nove teorije ili proširenja postojeće”. Središnja Mertonova

---

² Ideja abduktivnosti se odnosi na proces koji generalizira društveno znanstvene opise iz opisa društvenih aktera iz kojih proizlaze tehnički koncepti i teorije na osnovu laičkih konceptata i interpretacija društvenog života (Blaikie, 2000:114)

Shema 1: Uzajamni utjecaj teorije i istraživanja

(Izvor: Georgievski, 2008: 33)

teza je da empirijsko istraživanje ide mnogo dalje od pasivne uloge verificiranja i testiranja hipoteza. Istraživanje igra aktivnu ulogu: ono vrši bar četiri važne funkcije koje pomažu da se uobliči razvoj teorije. Prema Mertonu, ono inicira, reformulira, skreće i razjašnjava teoriju. Pod određenim uvjetima, istraživački nalaz izaziva pojavu društvene teorije: plodno empirijsko istraživanje ne samo što provjerava teorijski izvedene hipoteze, ono isto tako, stvara nove hipoteze i pojmove". Ovo se može označiti komponentom "usputnog otkrića" u istraživanju, to jest otkriće s pronicljivošću ili slučajnošću dobrih rezultata po kojima se nije traga-lo". Obrazac sposobnosti o sretno slučajnim otkrićem involvira nepredviđene, nepravilne i strateške podatke koji vrše pritisak na istraživača da se usmjeri ka novom pravcu istraživanja koje će proširiti teoriju. S ovom njegovom kategorijom "sretno slučajnim otkrićem", Merton pravi prekid sa linearnošću deduktivno-kvantitativne istraživačke strategije i okreće se ka cikličnoj proceduri induktivno-kvalitativne istraživačke strategije. S njegovim inzistiranjem da se nepredviđeni i strateški podatak ne odbacuje, nego da se duboko analizira da bi se vidjelo da li se radi o novom otkriću, novoj hipotezi, pojmu ili teoriji, Merton je postupio kao i Fleming sa eksperimentom u kojem se slučajno i neočekivano po-

javila mu se na eksperimentalnom sudu, i istraživanje je bilo usmjereno u drugom pravcu i zahvaljujući tome pronađen je penicilin. Svakako da je ovo otkriće Fleminga bilo poznato Mertonu i uzeto u obzir u proučavanju društvenih uvjeta za razvoj znanosti i znanstvenog saznanja, čime je on doprinio konstituiranju i razvoju sociologije znanosti, posebne sociologije zapostavljene na ovim našim balkanskim prostorima, s izuzetkom doprinosa profesora Vojina Milića koji je pod tim naslovom napisao i knjigu (Milić, 1995).

Mertonov ideal o uzajamnom utjecaju teorije i istraživanja kasnije od određenog broja sociologa bio je "ritualiziran" i simplifikiran. Ovi sociolozi povezivanje istraživanja i teorije nastojali su postići preko reduciranja teorije na jednostavne i izolirane izjave. Kao što s pravom ističe N. Blaikie, Mertonov rad "Odnos empirijskog istraživanja prema sociološkoj teoriji" bio je zapostavljen i data mu je manja pažnja nego što je data njegovom shvaćanju o teoriji srednjeg obima (nivoa). U Mertonovom shvaćanju odnosa istraživanja prema sociološkoj teoriji mogu se uočiti četiri momenta ili stimulansa o stvaranju sociološke teorije. Prvi stimulans već je prethodno istaknut i sastoji se u stavu koji Merton eksplicitno formulira: "pod određenim uvjetima, jedno istraživačko otkriće može prouzrokovati teoriju" (navod prema Blaikie, 2003: 149). Kao što je prethodno istaknuto, ovo je Merton nazvao "obrascom sposobnosti o sretno slučajnom otkriću", iskustveno promatranje nepredviđenog, anomalnog i strategijskog podatka koji postaje prilika za novu teoriju ili proširenje postojeće. Drugi stimulans za konstrukciju teorije, prema Mertonu, odnosi se na podatke koje su previđeni u konceptualnom okviru koji je korišten u istraživanju. Ponovo snimanje i analiziranje ovih podataka može stimulirati istraživača da proširi konceptualni okvir i da uključi nove koncepte. Treći momenat u kojem empirijski podaci utječu na teoriju javlja se kada nove istraživačke procedure i postupci mijenjaju fokus teorijskog interesa s osiguranjem prethodno nedostupnih podataka (primjer, fokus-intervju kao novi metodološki postupak koji je Merton koristio u kombinaciji s eksperimentom). Četvrti momenat koji ističe Merton, prema Blaikieu, odnosi se na proces provođenja istraživanja kada postoji mogućnost dolaženja do razjašnjenja koncepta. Prema Mertonu, veliki dio teorijskog rada sastoji se u razjašnjenju i povezivanju koncepta.

Ovi momenti ili stimulansi u stvaranju teorije u procesu istraživanja i danas su aktualni, jer su ona zapostavljena ili nedovoljno korištena u sociološkim istraživanjima.

Neumanove tri razine sociološke teorije i njegovo shvaćanje odnosa teorije i istraživanja

Lawrence Neuman, u svojoj knjizi *Metode društvenog istraživanja* (Social Research Methods, 2003), četvrto izdanje, u trećem poglavlju pod naslovom "Teorija i istraživanje" bavi se pitanjem odnosa teorije i istraživanja. Nakon opširnijeg razmatranja pitanja kao što su: što se podrazumijeva pod teorijom, odnosa i razgraničenja između teorije i ideologije, sastavni dijelovi teorije (hipoteze, definicija koncepata ili pojmova, klasifikacije i tipologije), razine teorije, vidovi teorija, počev od deduktivne-funkcionalno-strukturalne teorije, preko teorije razmjene i induktivne teorije - simboličkog interakcionizma do utemeljene teorije i kritičke teorije, iznoseći primjere primjene ovih teorija u istraživanjima, na kraju ovog poglavlja kratko se osvrće na uzajamni odnos između teorije i istraživanja ne odstupujući bitno od Mertonovog pogleda.

Govoreći o aspektima teorije, Neuman nabraja pet aspekata, pri tom obrazlažući ih detaljnije: (1) pravac rezoniranja, (2) razine društvene realnosti koje teorija objašnjava, (3) da li se radi o formalnoj ili stvarnoj, suštinskoj teoriji, (4) oblici objašnjenja koje ona koristi i (5) obuhvatni okvir pretpostavki i koncepata u koje je ona ukopljena (Neuman, 2003: 50). U odnosu na ove aspekte teorije, ja ću se ovdje ukratko zadržati na drugom aspektu- razine društvene teorije i kakva je povezanost između ovih razina teorije i istraživanja i da li uvijek u sociološkim istraživanjima postoji povezanost ovih razina teorije i realnosti?

Neuman razlikuje tri razine sociološke teorije: mikro, srednje (mezzo) i makro (Neuman, 2003:52). Teorija na mikro razini odnosi se na manje komadiće vremena, prostora i broja ljudi (male grupe). Na ovoj razini teorije, koncepti obično nisu apstraktni. Teorija srednje razine funkcionira na srednjoj razini i nastoji povezati mikro i makro razine. Teorije o organizacijama, društvenim pokretima i lokalnim zajednicama, često se nalaze na ovoj razini. Teorija na makro razini odnosi se na funkcioniranje "većih cjelina kao što su društvene institucije, cjelokupni kulturni sistemi i cijela društva i teorija na ovoj razini koristi više koncepata koji su apstraktni" (Neuman, 2003:53). Svaku razinu teorije, Neuman ilustrira primjerima konkretnih istraživanja. Kao što se vidi, Neuman makro razinu teorije određuje šire nego što se obično u sociološkoj literaturi poima i uobičajeno je da se odnosi na jedno konkretno društvo (francusko, hrvatsko, slovensko, srpsko itd.), njegove društvene strukture i društveni sistem sa podsistemima (kulture, obrazovanja, prava itd.), a da se društvene institucije (npr. škola, kazalište, poduzeće itd.) nalaze

na srednjoj razini teorije. Također, smatram da navedena klasifikacija od tri razine sociološke teorije nije potpuna, jer ne obuhvaća regionalnu i globalističku razinu, veoma značajnu u epohi proturječnog procesa i “politike” (Bourdieu) globalizacije kojim, kako ističe A. Giddens, svaki značajni događaj na planeti zemlji utječe na naše živote. Regionalna razina sociološke teorije odnosila bi se na zajedničke karakteristike više konkretnih društava (zemalja) u jednoj široj regiji koji u dužem historijskom kontekstu dijele neke zajedničke vrijednosti, ali i suprostavljene interese i interakcije bilo da su u oblicima suradnje ili u oblicima konflikata. *Globalistička* (globalizirajuća) *razina sociološke teorije* odnosila bi se na procese, događaje i pojave u svijetu kao što su, npr. “globalizirajući ratovi i ratovi proizašli iz globalizacije” (Z. Bauman, 2001), diskriminacija u svijetu, suprostavljenost i jaz između Sjevera i Juga, kao i na razlike društava u svijetu koje su rezultat njihovih idiosinkratnosti. Prema Mari Hlady-Rispal, idiosinkrtanost je jedna od karakteristika kvalitativnih istraživanja, nasuprot univerzalnosti kao jednoj od karakteristika kvantitativnih istraživanja (Rispal-Hlady, 2002:27). Polazeći od ovoga, zajedničke karakteristike i vrijednosti društava u jednoj regiji ili u svijetu, metodološki se mogu ispitivati kvantitativnim postupcima kao što su analiza statističkih podataka pojedinih zemalja, anketa i sl, dok bi se idiosinkratske karakteristike ovih društava ispitivale kvalitativnim metodama kao što su analiza dokumenata, nestrukturirani i polustrukturirani intervjui i biografskim metodama s poznavateljima i proučavateljima idiosinkratskih karakteristika ovih društava koji su predmet istraživanja.

Svakako da u globalističku razinu spadaju međunarodne organizacije, Organizacija ujedinjenih naroda (OUN) kao i instrumenti procesa globalizacije kao što su Svjetska trgovačkaka organizacija, Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond itd. Bez uključivanja u klasifikaciju razine sociološke teorije i regionalne i globalističke razine, ova teorija ne može objasniti pojave, događaje i podatke istraživanja kada se odnose na više zemalja određene regije i šire na više zemalja različitih regija u svijetu. Treba imati u vidu da kada se radi o sociološkoj teoriji koja se odnosi na više zemalja (kao što su, npr. presječna nacionalna istraživanja- Cross national researchs) koje se nalaze na različitom stupnju ekonomskog i društveno-kulturnog razvoja, ona ne može objasniti proturječne podatke ili činjenice. P. Berger s pravom se pita zbog čega sociologija nije dala odgovore na različite načine i periode modernizacije pojedinih društava u svijetu; dalje, koji su uzroci raspada Sovjetskog bloka; zašto se u više zemalja manifestira evidentan proces religizacije društava nasuprot sekularizaciji pedesetih i šestdesetih godina

prošlog stoljeća? itd. (Berger, 1992). Francuski sociolog R. Boudon, pak, je pokazao da Weberova teorija o protentatizmu i u njegovom okviru o kalvinizmu za pojavu kapitalizma ne objašnjava značajan dio činjenica, jer je protestantizam i kalvinizam bio i u drugim zemljama, a ne samo u Engleskoj i SAD gdje se pojavio kapitalizam, a u ovim drugim zemljama to se nije dogodilo u to vrijeme (Boudon, 1998). Drugi primjer koji navodi Boudon odnosi se na jedno međunarodno istraživanje koje je u vezi s Weberovom tezom o protestantizmu. Prema Boudonu, cilj ovog međunarodnog istraživanja je bio da se spozna je li javnost dozvoljava da se uzmu u obzir društveni odnosi u regrutiranju (zapošljavanju) u službenike ili obratno. Javnost traži da se pridržavamo bezličnih pravila: 95% ispitanih Amerikanaca, 92% Njemaca, 83% Engleza traže ekskluzivno pridržavanje pravila (propisa). Ovaj postotak opada u Japanu, zemlja poznata po tome da daje važnost mreži solidarnosti. Taj postotak u Japanu je iznosio 61%. Međutim, taj postotak još znatnije opada u Italiji – 52%, još malo manje u Francuskoj – 50%. Ovi podaci potvrđuju Weberovu hipotezu da postoje razlike među nacijama od točke gledišta nekih vrijednosti, kao što je npr. vezanost za bezlična pravila. Ipak, Boudon smatra da se iza ovih podataka može naći i interpretacija koju Eisenstad i Peyrefitte predlažu da nadopune Weberovu tezu: protentantizam je istovremeno bio posljedica, no i stimulans za modernizaciju u mjeri u kojoj je doprinio da se slome politički stavovi tradicionalnih društava i u kojoj on razdvaja univerzalne i bezlične vrijednosti koje podržavaju modernu ekonomiju (Boudon, 1998: 89). Dakle, bez uvođenja u klasifikaciju teorije regionalne i globalističke razine, sociološka teorija ostaje nepotpuna i ona se teže može razvijati, ali i povećavati svoju ulogu u vođenju istraživanja, objašnjenja i interpretacije podataka multinacionalnih istraživanja pojava koja su rezultat proturječnog procesa globalizacije.

Drugo pitanje koje ne postavlja Neuman, a postavlja ga Nikos Mouzelis (Mouzelis, 2000) je kako premostiti jaz između mikro i makro razine teorije? Mouzelis zamjera pristalicama mikro sociologije koji ustrajaju na tome da akteri i interakcije lice-u-lice pripadaju mikro, a institucionalne strukture da pripadaju makro razini. Ovo apsurdno, ali čvrsto ukorjenjeno pogrešno shvaćanje ne dopušta nikakvo proučavanje načina na koji se mikro, mezzo i makro akteri međusobno odnose unutar specifičnih organizacijskih konteksta (Mouzelis, 2000: 44). Zbog toga on smatra da je povezivanje sve tri razine teorije moguće ako se ispituju i analiziraju horizontalne i vertikalne (hijerarhijske) društvene pozicije i dispozicije aktera. Međutim, ne samo Neuman, nego i Mouzelis ne navode primjere

sociološkog istraživanja koji uspješno povezuju navedene tri razine sociološke teorije u jednom istom istraživanju. Takvih primjera možda nema mnogo, ali ipak ih ima. Navest ću jedan takav primjer. Riječ je o istraživanju E. Liebowa-a (Liebow, 1967) koji je pokušao objasniti i razumjeti siromaštvo i način života jedne grupe od dvadesetak ljudi koji su se skupljali na uglu dviju ulica. On je ispitivao interakciju članova grupe i odnose u obitelji (mikro razina); zatim, njihova zanimanja i hijerarhijske pozicije u institucijama gdje su radili (srednja-mezzo razina) i stigao do ispitivanja njihovog obrazovanja i rasne diskriminacije (većina ispitanika ove grupe bila je sastavljena od Afroamarikanaca) kao podsistemi društvenog sistema Sjedinjenih Američkih Država (makro razina).

Što se tiče pitanja odnosa teorije i istraživanja i konkretnije uloge teorije u istraživanju i obrnuto, Neuman kraće raspravlja u poglavlju naslovljenom „Dinamički duo” u djelu “Teorija i istraživanje”. Naime, on napominje da su teorija i istraživanje međusobno povezani. Samo naivni, novi istraživač pogrešno vjeruje da je teorija neznčajna za istraživanje ili da istraživač samo prikuplja podatke. Istraživači koji pokušavaju nastaviti bez teorije mogu besciljno trošiti vrijeme za prikupljanje beskorisnih podataka. Teško im je da formuliraju jasan istraživački problem ili da stvore razumljivo objašnjenje cilja njihovog istraživanja. Razlog tome je jednostavan, smatra Neuman. Teorija ograničava način kojim razmatramo temu i razmišljamo o njoj. Ona daje koncepte, omogućuje osnovne pretpostavke, usmjerava istraživača prema začajnim pitanjima i predlaže način na koji istraživač promišlja podatke. Dalje, teorija omogućuje povezivanje jednog istraživanja s ogromnom osnovom znanja kojoj doprinose drugi istraživači. Teorija povećava svjesnost istraživača o međusobnim vezama i o širem značenju podataka. Prema Neumanu, teorija ima praktično mjesto u svim istraživanjima, ali se njena važnost mijenja. Ona je manje centralna u primijenjeno-opisnom istraživanju nego u fundamentalnom istraživanju. Njena uloga u primijenjenom i opisnom istraživanju može biti indirektna (neizravna). Tokom vremena teorija ne ostaje fiksirana; ona je privremena i otvorena za ponovno provjeravanje.

Znanstvena zajednica, smatra Neuman, proširuje i mijenja teorije na osnovu empirijskih rezultata. Istraživači koji preferiraju deduktivni pristup, upotrebljavaju teoriju za vođenje istraživanja i interpretacije rezultata. Oni pobijaju, proširuju ili mienjaju teoriju na osnovu rezultata. Istraživači mogu promijeniti neke pretpostavke iz teorije ili ih odbaciti ako nekoliko dobro izvršenih istraživanja imaju negativne rezultate. Istraživači koji prihvaćaju induktivan pristup prate malo različiti proces istraživanja.

Induktivno teoretiziranje počinje s nekoliko pretpostavki i široko orjentiranih koncepata. Teorija se razvija još u toku rada istraživača na terenu gdje se prikupljaju i analiziraju podaci. Teorija se javlja sporo, koncept po koncept i pretpostavka po pretpostavka u određenoj oblasti. Tokom vremena, koncepti i empirijske generalizacije se pojavljuju i zriju. Polazeći od ovoga, Neuman naglašava da “dihotomija između teorije i istraživanja je vještačka”. Vrijednost teorije i njene neophodnosti za obavljanje dobrih istraživanja treba biti jasna. Istraživači koji nastavljaju istraživati bez teorije rjeđe vrše kvalitetno istraživanje i često sebe nalaze u dilemi. Slično, teoretičarima koji nastavljaju bez povezivanja teorije s istraživanjem prijeti opasnost da budu odvedeni u nerazumljive spekulacije ili pretpostavke.

Ako je Neuman uvidio značaj Mertonovog doprinosa s njegovim shavaćanjem teorije srednjeg obima, on nije uvidio i značaj Mertonovog doprinosa s tezom o “sretno slučajnim otkrićem” koji ga uopće i ne spominje. Također Neuman ne raspravlja i o situacijama kada istraživač koristi kombinirane (miješane) metode istraživanja - koja se teorija ili teorije tada upotrebljavaju i kako nastaje povezivanje između teorije i istraživanja u ovom tipu istraživanja.

Brymanove tri istraživačke strategije i odnosa teorije i istraživanja

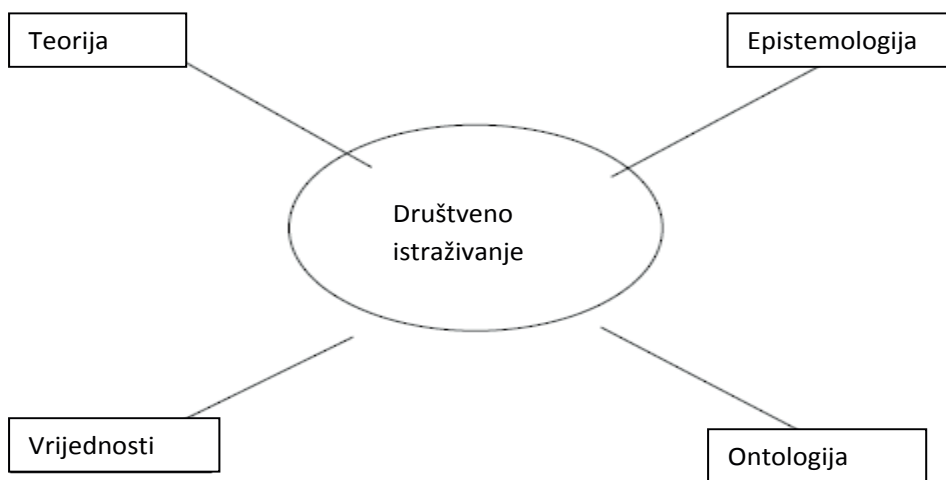
Alen Bryman u recentnoj knjizi namijenjena kao udžbenik za studente pod naslovom *Metodi društvenog istraživanja* (Social Reserch Methods, 4th ed., Oxford University Press, 2012), u poglavlju “Strategije društvenog istraživanja” u prvom odjeljku u ovom poglavlju govori o teoriji i istraživanju. Opis karaktera veze teorije i istraživanja, prema Brymenu, nije jednostavna stvar i zbog toga se suočavamo sa više pitanja, a ovom prilikom se osvrćem na dva od njih. Prvo je pitanje: o kojem obliku teorije je riječ? Drugo je pitanje: da li se prikupljaju podaci da bi provjerili ili da bi stvorili teoriju? U kontekstu rasprave o ovim pitanjima, Bryman obrazlaže karakter “velike teorije” i Mertonove teorije srednjeg obima. U ovom obrazloženju ublažuje oštar Mertonov stav prema velikoj i apstraktnoj teoriji, kao što je teorija Talcotta Parsonsa, kao nekorisnoj u istraživanju. Naime, Bryman ističe da je Merton tvrdio da velike teorije imaju ograničenu upotrebu u društvenom istraživanju i pored toga što jedna apstraktna teorija, kao što je koncept društvenog kapitala Pjera Burdijea može na određeni način koristiti istraživanju. Polazeći od ovog stava, Bryman određuje mjesto Mertonove teorije srednjeg obima na sljedeći način: teorije srednjeg obima su “posrednici koji omogućuju da se dođe do općih

teorija o društvenim sistemima koji su mnogo udaljeniji od posebnih kategorija ponašanja, organizacija i promjena u društvu” (Bryman, 2012: 21). Na taj način, on smatra da teorije srednjeg obima spadaju između velikih teorija i empirijskih rezultata.

Međutim, Bryman ne objašnjava kako se upotrebljava teorija srednjeg obima u istraživanju u odnosu na razine (mikro, srednje i makro), odnosno da li se ova teorija odnosi na sve tri razine realnosti ili se odnosi samo na srednju razinu, utoliko se više može postaviti ovo pitanje ako on eksplicitno kaže da se ovaj tip teorije nalazi između velikih teorija i empirijskih rezultata. Umjesto toga, on dalje raspravlja o ulozi deduktivne i induktivne teorije u istraživanju, ali gotovo da i ne ili neznatno raspravlja i o utjecaju istraživanja na teoriju. Tako, on ističe, pored ostalog, da deduktivna teorija vodi kvantitativni tip istraživanja i koji na kraju završava i s elementima indukcije u postavljanju novih hipoteza, što predstavlja implicitnu suglasnost s Mertonovim shvaćanjem. U kvalitativnom tipu istraživanja, prema Brymanu, teorija se stvara u samom procesu istraživanja kao što je slučaj sa utemeljenom teorijom (*Grounded Theory*) koja na kraju istraživanja dolazi do novih pojmova i hipoteza, odnosno da ova istraživanja završavaju s elementima dedukcije.

Pored rasprave o ulozi teorije u kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima, u poglavlju o istraživačkim strategijama navedene knjige, Bryman nastoji odgovoriti i na pitanje: što sve utječe na sprovođenje društvenog istraživanja. Činitelji koji utječu u procesu istraživanja, Bryman slikovito pokazuje u sljedećoj shemi 2.

Shema 2: Utjecaji na društveno istraživanje

Ne ulazeći u analizu utjecaja koju izlaže Bryman, ovdje ću istaći da su ovi utjecaji uzajmno isprepleteni u svim fazama istraživanja: u izboru istraživačke oblasti; u formuliranju istraživačkih pitanja; u izboru metoda; u formuliranju nacrtu istraživanja i tehnika prikupljanja podataka; u analizi i interpretaciji podataka i u zaključcima o rezultatima istraživanja.

Bryman, za razliku od Neumana, pored razmatranja odnosa teorije i istraživanja u kvantitativnom i kvalitativnom tipu istraživanja, u ovoj knjizi posvećuje posebno poglavlje-27., gdje raspravlja o istraživanjima sa miješanim metodama, odnosno o kombiniranju kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja. Pri tom, iako se eksplicitno ne osvrće na Mertonovo shvaćanje “obrasca sposobnosti o sretno slučajnom otkriću” u procesu istraživanja i analize podataka, ipak on u ovom poglavlju govori da se u svim tipovima istraživanja može doći do nepredviđenog, zbunjujućeg podatka. Uobičajeno je, smatra Bryman, da se “otvorenije kvalitativne metode planiraju da omoguće da se pojavi novi, neočekivani rezultat”, ali “postoje primjeri u kojima jedno kvantitativno proučavanje može rasvijetliti zbunjujuće rezultate izvučene iz kvalitativnog istraživanja” (Bryman, 2012: 642). Ako je Bryman malo šire opisao utjecaj i ulogu teorije u kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima, onda bi se od njega očekivalo da raspravlja i o povezanosti teorije i istraživanja kada se upotrebljavaju miješane metode u istom istraživanju. Da li u takvim istraživanjima treba kombinirati deduktivne i induktivne teorije ili treba kumulativno i integralno upotrebljavati odgovarajuće deduktivne i induktivne teorije ili konstruirati novu teoriju za ovaj tip istraživanja? O tome on skoro da ne piše.

Kako i da je, na pitanje o upotrebi teorije u istraživanjima sa miješanim metodama osvrće se John W. Creswell. On, pored ostalog, naglašava da istraživanja s miješanim metodama mogu uključivati deduktivnu teoriju s ciljem testiranja i verifikacije teorije ili induktivnu kao novu teoriju. U bilo kojoj situaciji, upotreba teorije može se usmjeriti s postavljanjem akcenta na kvantitativni ili kvalitativni pristup u istraživanjima s miješanim metodama (Creswell, 2003:136). To je jedan od načina razmišljanja o upotrebi teorije u ovom tipu istraživanja. Drugi način razmišljanja, prema Kresvelu, je “da se koriste teorijske leće ili perspektive da bi se usmjerilo istraživanje” (Creswell, 2003:136). Jedan transformativno-emancipatoran nacrt identificira procedure za inkorporiranje ove perspektive u svim fazama istraživačkog procesa, zaključuje Creswell. Prilikom korištenja teorije u prijedlogu istraživanja s miješanim metodama, on predlaže sljedeći postupak: 1) utvrditi da li se treba koristiti teorija; 2) identificirajte njenu

upotrebu u saglasnosti s kvantitativnim ili kvalitativnim pristupima i 3) ako se koristi teorija kao u jednoj transformacijskoj strategiji istraživanja, definirajte ovu strategiju i diskutirajte o točkama u predloženom istraživanju u kojem će se emancipatorne ideje koristiti (Creswell, 2003:138/9). U vezi ove transformacijske istraživačke strategije, on navodi primjer istraživanja K. Hopsona G. Lukasa (Lucas) A. Petersona (Peterson) u jednoj urbanoj zajednici pretežno sastavljenoj od Afroamerikanaca koji su nosioci HIV. Dosljedno jednom transformacijsko-emancipacijskom okviru, oni su ispitali jezik učesnika s HIV-om u okviru društvenog konteksta učesnika.

Naravno, debata o upotrebi teorije u istraživanju s miješanim metodama i danas se nastavlja i ona se ne iscrpljuje s ovim shvaćanjem Johna Creswella.

Bourdieuova refleksivna sociologija - jedan od načina povezivanja teorije i istraživanja s miješanim metodama

Rasprava o epistemološkim i ontološkim problemima istraživanja još je veoma aktualna i vodi se u sociološkim časopisima a posebno u časopisu *Journal Mixed Methods Research*. Tako, u ovom časopisu u listopadu 2009 godine, Hristofer Fries, objavio je članak pod naslovom “Bourdieuova refleksivna sociologija kao teorijska osnova istraživanja s kombiniranim metodama...”. U ovom članku, Fries sugerira istraživačima koji upotrebljavaju miješane metode, da ponovo uzimaju u obzir epistemološka i ontološka pitanja u istraživačkom procesu i nudi refleksivnu sociologiju kao teorijsku osnovu za miješane metode u istraživačkim nacrtima koji obuhvaćaju uzajamni utjecaj (djelovanje) objektivne društvene strukture i subjektivne akcije u društvenom ponašanju (Fries, 2009:327). Prema Friesu, refleksivna sociologija koju Bourdieu izlaže u više svojih radova i posebno u radu čiji koautor je njegov pristalica i saradnik L. Wacquant, *An Invitation to reflexive sociology*³, UK-Polity Press, Cambridge, 1992), jeste najodgovarajuća teorijska osnova za vođenje istraživanja s miješanim metodama, istraživanja u kojima se kombiniraju kvantitativni i kvalitativni

---

³ Interesantno je primjetiti da Bourdieuov i Wacquantov poziv za refleksivnom sociologijom kao knjiga na engleskom jeziku je izašla iste godine kada Piter Berger piše članak o opozivu sociologije (“Sociology : A Disinvitation ?”, in: *Society*, November-December, 1992) u kojem on nije zadovoljan sa stanjem sociologije, jer ne nalazi odgovore na velika pitanja današnjice i da njegova očekivanja od sociologije nisu ispunjena kada je 60-ih godina prošlog stoljeća napisao knjigu *An invitation to sociology-A humanistic perspective*, Anchor, Garden City, New York, 1963.

pristupi. Prema Wacquantu, “ako ima neku osobinu koja pravi Bourdieua da se ističe u panorami savremene društvene teorije, to je njegova opsjednutost s reflektivnošću” (Bourdieu, Wacquant, 1992:36).

Ako je Bourdieu bio opsjednut s reflektivnošću u sociološkoj teoriji, no i u sociološkoj metodologiji, onda za razumijevanje njegovog shvaćanja treba poći od definicije koncepta “refleksivna sociologija” koju on eksplicitno iznosi u knjizi *Znanost o znanosti i refleksivnost* (2001):

“...društvena znanost koja se uzima sama kao predmet (istraživanja-P.G) koristi svoje vlastito oružje da se razumije i kontrolira samu sebe, to je naročito efikasno sredstvo povećanja mogućnosti stizanja do istine pojačavajući uzajamne cenzure i snabdjevajući se s principima jedne tehničke kritike, koja dozvoljava pažljiviju kontrolu vlastitih faktora koji mogu dovesti do pristranosti u istraživanju. Ne radi se o traženju novih oblika apsolutnog znanja, nego prakticiranju jednog specifičnog oblika epistemološke opreznosti (la vigilance épistémologique), oblik koji u ovoj opreznosti može poprimiti u jednom području gdje su epistemološke prepreke, prije svega, društvene prepreke. Da bi mogli primjenjivati tehnike objektivizacije koje se primjenjuju u drugim znanostima, sociolozi treba da konvertiraju refleksivnost u konstitutivno rješenje njihovih znanstvenih habitusa, odnosno da konvertiraju u jednu *refleksivnu refleksivnost* sposobnu da djeluje ne *ex post* na *opus operandi*, nego a priori na *modus operandi* (rješenje koje će zabraniti da se analiziraju razlike u statističkim podacima koje se odnose na različite nacije bez da se pitaju o skrivenim razlikama među analitičkim kategorijama ili o uvjetima kod prikupljanja podataka vezane za različite nacionalne tradicije koje mogu da budu odgovorne za ove razlike ili za njihovo odsustvo)” (Bourdieu, 2001:173/4).

Naveo sam ovu Bourdieuovu širu definiciju refleksivne sociologije s ciljem da bi se izvukle glavne teorijske i metodološke dimenzije. Oba ova aspekta (teorijski i metodološki) imaju metasociološki i metametodološki karakter. Naime, iz navedene definicije jasno se vidi da predmet socioloških istraživanja nisu samo društvene pojave i ponašanja ljudi, nego predmet istraživanja je i samo sociološko istraživanje i ne samo ispitanici istraživanja, nego i sociolozi koji vode i sprovode istraživanje s ciljem da se dođe do objektivizacije predmeta istraživanja, no i do objektivizacije učesnika (l’objectivation participante), tj. sociologa -istraživača da bi se razumjela njegova “gledna tačka” (Entretien avec Pierre Bourdieu, *La recherche*, 2001). Polazeći od principa refleksivne sociologije, Bourdieu smatra da društveno istraživanje mora objasniti *dijaloško uzajamno delovanje* objek-

tivnih i subjektivnih faktora i na taj način prevladati antinomiju objektivizma i subjektivizma. Prema Bourdieu, prevladavanje te dihotomije može se postići putem njegovih ključnih teorijskih konstrukata kao što su: *polje, kapital i habitus*. Tako, habitus formiran od kulturnih polja pomjera se iz polja u polje utjelovljen u okviru njegovih oblika kapitala (ekonomskog, socijalnog, kulturnog i znanstvenog) koji reproduciraju polje i oblikuju društvenu praksu. Bourdieuov habitus služi kao sredstvo prevladavanja podjele na pojedince i društvo, odnosno javlja se kao posrednik između pojedinca i društva, prevladavanje “najpogubnijeg” od otpora koji umjetno dijele društvenu znanost na objektivističku-subjektivističku dihotomiju.

U ovom kontekstu se može reći i to da, ako je N. Mouzelis predlagao da se jaz između mikro i makro razine teorije i realnosti prevlada putem ispitivanja i analize društvenih horizontalnih i vertikalnih pozicija i dispozicija aktera, Bourdieuovo prevladavanje jaza između mikro i makro razine traži posredovanjem habitusa -jednog od tri ključna konstrukta u njegovoj refleksivnoj sociologiji. U ovom smislu i sam Bourdieu svoje shvaćanje naziva “konstruktivističkim strukturalizmom”. Prema ovom shvaćanju, u istom društvenom svijetu postoje objektivne društvene strukture nezavisno od svijesti i volje aktera, kao što postoje i subjektivne akcije ovih aktera. Konstruktivizam ima društveno porijeklo, s jedne strane, sheme, percepcije, mišljenja i akcije koji su konstitutivni onome koje Bourdieu naziva poljima. (Bourdieu, 1987; Corcuf, 2009). Pored ovoga, Bourdieuov refleksivni pristup strukturalističkom konstruktivizmu zahtijeva da se problem strukture-akcije razriješi preko upotrebe *kvantitativnih i kvalitativnih metoda* kao dva “nužna momenta” istraživačkog procesa. “Postoje objektivni strukturalni faktori kao što su klasa, spol, etničko porijeklo i obrazovno postignuće koji daju obrazac načina ponašanja koji su primjećeni u toku *kvantitativnog ispitivanja*. Postoji, isto tako jedna važna dimenzija u ponašanju individua time što su društvene pojave producirane i reproducirane preko postupaka ovih individua (pojedinaca). *Razumijevanje* subjektivne dimenzije ponašanja opravdava upotrebu *kvalitativnih metoda*” (navod prema Fries, 2009:329). Na taj način, kombiniranje kvantitativnih i kvalitativnih metoda u istom pojedinačnom istraživanju je jedna od osnovnih karakteristika Bourdieuove refleksivne sociologije i metodologije. Dakle, prevladavanje dihotomije struktura-akcije; objektivizma -subjektivizma; mikro-makro razine, putem teorijskih konstrukata i posebno habitusa, dobiva i metodološku dimenziju upotrebom miješanih metoda (kvantitativnih i kvalitativnih) u istom istraživanju. Na taj način,

Bourdieu je dao implicitni odgovor zastupnicima teorijskih i metodoloških paradigmi koji zbog epistemoloških i ontoloških razloga ne opravdavaju upotrebu i povezivanje različitih teorijskih paradigmi niti upotrebu miješanih metoda (kvantitativnih i kvalitativnih) u istom istraživanju. Svakako da Bourdieu nije za eklektičku uporebu ovih teorijskih i metodoloških paradigmi, jer kako sam navodi u spomenutom intervjuu “eklektizam je puštošio u sociologiji i nanio velike štete”, nego se on zalaže putem kritičke analize ovih teorijskih paradigmi ili shvaćanja pronaći zajedničke korjene i njih treba integrirati. On to pokazuje na primjeru Marxovih i Weberovih dijelova teorije o ekonomskim i religijskim faktorima, legitimitetu (*Entretien avec Pierre Bourdieu, La Recherche, 2001*).

Svakako, može se primjetiti da su sociolozi prakticirali upotrebu kvantitativnih i kvalitativnih metoda u istom istraživanju u okviru *metodološke triangulacije* mnogo ranije od formuliranja navedene Bourdieuove refleksivne metodologije⁴. Međutim, Bourdieu daje novo prošireno objašnjenje nego što su ranije sociolozi objašnjavali načelo triangulacije. Naime, Bourdieu smatra da metodološka triangulacija koja omogućava upotrebu miješanih metoda je nužan, no ne i dovoljan uvjet za refleksivnu sociologiju koja obuhvaća objektivne i subjektivne aspekte društvenog ponašanja: “Društvena analiza mora da involvira više od jednostavnog kombiniranja statističke objektivizacije struktura s interpretativnim opisom primarnih iskustava i predstavljenih faktora. Da bi se shvatila suština društvene akcije potrebno je ono što ja nazivam *objektivizacijom učesnika* (*objectivation participante*): da se shvati ne samo objektivizacija predmeta proučavanja nego, isto tako, kao što sam ja pokušao da napravim u svom radu ...objektivizacija onoga tko vrši objektivizaciju i njegovog pogleda, istraživača koji zauzima jednu poziciju u svijetu i naročito u znanstvenom univerzumu u kojem se znanstvenici bore za istinu društvenog svijeta” (Fries, 2009; Hamell, 2008).

Dakle, objektivizacija učesnika da objektivizira istraživača refleksivno preturajući teoriju proizašlu iz `društvene geometrije` o личности samog sociologa je jedna od glavnih karakteristika Bourdieuove refleksivne sociologije. Objektivizacija učesnika, draga Bourdieua, kako ističe J. Hamell

⁴ Pod naslovom “Refleksivna metodologija...”, pojavila se knjiga M. Alvessona i K. Skölberga, *Reflexive methodology-New vistas for qualitative research*, Sage publication, London, 2000. Međutim, autori ove knjige iako se pozivaju i na P. Bourdieua i polaze od hermeneutičkog pristupa, ipak ne govore ne samo o kvantitativnim, nego ni o kombiniranim (miješanim) metodama istraživanja, čak, kako sami kažu, ni o procedurama i tehnikama kvalitativnih istraživanja.

iako posljednjih godina njegovog života, htio je da je razumije kao metodu, snažno je da se konstatira da ovaj poduhvat ima za pravilo koje zlatu vrijedi kod Bourdieua da bi prakticirao *zanat sociologa*: da se objasni ono što ljudi prave polazeći od onoga ne što kažu da prave, nego polazeći od onoga što su” (Hamell, 2008).

Međutim, Bourdieu nije ostao samo na zahtjevu objektivizacije učenika, nego je i skicirao postupak kako to raditi nazivajući ga *auto-socioanalizom* i vodeći računa o epistemološkoj opreznosti. Refleksivna analiza, u obliku auto-socioanalize, prema Bourdieu, treba postupno povezivati s pozicijom u društvenom prostoru, s pozicijom u polju i s pozicijom u skolastičkom univerzumu. Bez prepuštanja narcisoidnoj dopadljivosti, ovaj program da se primjeni i da se stvori svoja vlastita sociologija, svoja auto-socioanaliza, jer je jasno da jedna takva analiza može biti samo polazna točka i da sociologija predmeta kojega ja pratim, objektivizacija gledne točke sociologa jeste jedna nužna kolektivna točka (Bourdieu, 2001:184).

Epistemološka opreznost kao karakteristika Bourdieuove refleksivne sociologije i metodologije shvaća se kao vid auto-socioanalize i kako ističe J. Hamell, “sociolozi je trebaju iskoristiti da bi objelodanili posjednika kategorizacija i klasifikacija proizašlih iz vlastite ličnosti kao članovi društva i kao teorijske i metodološke alatke koji oni mobiliziraju da bi proizveli sociološko znanje u obliku eksplikacije zasnovane na objektivnim odnosima” (navod prema Hamell, 2008).

Bourdieuova refleksivna sociologija i metodologija predstavlja značajan doprinos u debati o uzajmnom odnosu teorije i istraživanja. Njegova refleksija o refleksivnoj sociologiji rezultat je njegove kritike društva i stanja savremene sociologije, no i njegovog istraživačkog iskustva koje obično kombinira statističke tehnike, direktno promatranje i egzegezu intervjua, diskurs i analizu dokumenata.

Zaključak

Debata o odnosu teorije i istraživanja uvijek je aktualna i ona ne zastarjeva bez razlike na kojoj se razini teorijskog razvoja nalazi sociologija ili neka druga društvena znanost i bez razlike na vrstu istraživanja i istraživačkih strategija. To je tako iz jednostavnog razloga što svako novo pojedinačno istraživanje zahtijeva teorijsko utemeljenje u svim fazama procesa istraživanja bez razlike da li su ove faze linearne (kao kod kvantitativnih istraživanja) ili su ciklične (kao kod kvalitativnih istraživanja) ili se radi o istraživanjima s miješanim metodama. Pri tom, uloga teorije u kvantitativnim istraživanjima

je različita i mnogo razvijenija na početku plana istraživanja (istraživačkog nacрта), u koncipiranju pojmovno-hipotetičkog okvira, u obradi podataka kao i u objašnjenju pojava koja su predmet istraživanja, dok je težište uloge induktivne teorije kod kvalitativnih istraživanja stavljeno u analizi i interpretaciji podataka s ciljem da se razumiju društvene pojave i ponašanja ljudi u određenim situacijama i u određenim društvenim kontekstima. Kod istraživanja s miješanim metodama težište se stavlja na deduktivnu teoriju ako se pretežno primjenjuju kvantitativni metodološki postupci za prikupljanje podataka i obrnuto: težište se stavlja na induktivnu teoriju ili na utemeljenu teoriju, kada je cilj istraživanja da se postojeća teorija proširi ili da se dođe do nove teorije. Također, sociolozi i metodolozi u razmatranju odnosa teorije i istraživanja i međusobnog utjecaja, pored određenih zajedničkih stavova imaju i značajne razlike o načinu povezivanja istraživanja i teorije i kojim se postupcima i sredstvima to postiže. U ovom članku pravi se pokušaj da se pokaže uzajamni utjecaj teorije i istraživanja, na osnovu analize osnovnih karakteristika nekoliko utjecajnijih sociologa i metodologa kao što su: R.K. Merton, L.W. Neuman, A. Bryman i P. Bourdieu.

Mertonovo gledište koje je nastalo 50-ih i 60-ih godina 20-og stoljeća i koje je postalo klasično i na koje se pozivaju gotovo svi suvremeniji utjecajni sociolozi i istraživači, ukazao je da je jedan od razloga nedovoljne razvijenosti sociologije u to vrijeme *odvojenost* teorije od istraživanja i kritizirao velike i apstraktne teorije koje se teško mogu operacionalizirati i upotrebljavati u istraživanju. Zbog toga je on inzistirao da se stvaraju teorije srednjeg obima (srednjeg dometa, srednje razine), kao na primjer, teorija o devijaciji, o društvenim organizacijama, o referentnim grupama itd. koje su plodonosne u sociološkim istraživanjima. Mertonov ideal uzajamnog utjecaja teorije i istraživanja dolazi do izražaja u njegovom stavu da se i u deduktivnim (kvantitativnim) istraživanjima na kraju induktivno završava u zaključcima s novim hipotezama ili konceptima i pored toga što osnovni cilj ovih istraživanja je testiranje hipoteza, dijelova teorije ili cijele teorije. Također, kod induktivnih (kvalitativnih) istraživanja u cikličnom procesu još kada je istraživač na terenu postavljaju se hipoteze ili se formiraju koncepti (koji su rezultat određenog stupnja dedukcije, odnosno empirijske generalizacije) koji se kasnije i u analizi podataka dopunjuju i povezuju i dolazi se do novih hipoteza i teorije koje traže novo testiranje i provjeravanje. Pri tom, on smatra da se u samom procesu istraživanja može istraživanje preusmjeriti u drugom pravcu ako se pojavi neočekivan, nepredviđeni i strateški podatak koji vodi novom otkriću nazivajući ga

“obrascem sposobnosti o sretno slučajnom otkriću”, kao i do nove teorije ili do proširenja postojeće. Pored ovoga, on je inzistirao da se istraživač ponovo vrati na podatke koje prethodno nije uzeo u razmatranje a koji mogu “kriti” takav neočekivan podatak ili podatak koji će se pokazati kao relevantan u interpretaciji pojave ili situacije koje su bile predmet istraživanja. Merton, prema Blaikieu navodi četiri momenta ili stimulansa u stvaranju teorije i njгова istraživanja uvrstava u abduktivnu istraživačku strategiju.

Neumanovo gledište odnosa teorije i istraživanja, koje uglavnom polazi od Mertonovog shvaćanja ovog odnosa, naglašava ulogu deduktivne teorije u kvantitativnim istraživanjima i induktivne u kvalitativnim istraživanjima. U poglavlju “Teorija i istraživanje” navedene njegove knjige, ističe da su teorija i istraživanje međusobno povezani i da ne treba postavljati pitanje da li teorija treba biti povezana s istraživanjem, nego se može govoriti kako se uspostavlja to povezivanje. Prema njemu, dihotomija između teorije i istraživanja je umjetna. Raspravljajući o aspektima teorije on se posebno osvrće na razine teorije koje se odnose na razine društvene realnosti : mikro, srednje (mezzo) i makro. Teorija na mikro razini odnosi se na manje komadiće vremena, prostora i ljudi i njeni koncepti obično nisu apstraktni. Teorija srednje razine nastoji povezati mikro i makro razinu i ona obuhvaća organizacije, društvene pokrete, lokalne zajednice itd, isto onako kako je Merton odredio teoriju srednjeg obima. Teorija na makro razini određuje šire nego što je uobičajeno u sociološkoj literaturi, jer pored većih cjelina kao što su društvene institucije i kulturni sistemi, uključuje i više društava. Prema autoru ovog teksta, makro razina teorije treba se odnositi na konkretno društvo (npr. američko, francusko, hrvatsko, srpsko itd.), njegove društvene strukture, osobine društvenog sistema i podsistema (ekonomskog, političkog, kulturnog, obrazovnog itd.). Ako se tako poima makro razina teorije, onda navedena klasifikacija od tri razine je nepotpuna. Autor ovog članka predlaže da se ova klasifikacija dopuni još sa dva: *regionalno i globalističko* (globalizirajuće) kao rezultat proturječnog procesa i “politike” globalizacije kao i zbog toga što mnoga društva imaju neke zajedničke karakteristike, ali imaju i veoma naglašene idiosinkratske karakteristike. Ako sociološka teorija ne vodi računa o njima neće moći objasniti i razumjeti te razlike i pojave koje su predmet istraživanja u više zemalja. Pitanje je kako povezati teorijske razine. Ako Neuman smatra da teorija srednje razine sama po sebi povezuje mikro i makro razine, onda N. Mouzelis smatra da u sociološkoj teoriji postoji jaz, nepovezanost između mikro i makro razine. Da bi se taj jaz prevladao, on predlaže ispitivanje ho-

rizontalnih i vertikalnih društvenih pozicija i dispozicija aktera. Nedostatak Neumanove rasprave o odnosu teorije i istraživanja leži u tome što ne vodi računa o nepredviljivom, anomalnom, a strateški značajnom podatku koji može dovesti do nove teorije ili do proširanja postojeće, ali i o tome što ne raspravlja o ulozi teorije u istraživanjima s mješanim metodama.

A. Bryman smatra da veza između teorije i istraživanja nije jednostavna i postavlja nekoliko pitanja. Prvo pitanje je o kojem obliku teorije je riječ, a drugo je pitanje da li se prikupljaju podaci da bi provjerili ili stvorili teoriju? On prihvaća Mertonovo shvaćanje o teorijama srednjeg obima i smatra da ove spadaju između velikih teorija i empirijskih rezultata. Međutim, Bryman ne obrazlaže kako se upotrebljavaju teorije srednjeg obima u odnosu na razine (mikro, srednje, makro), odnosno da li se ova teorija odnosi samo na srednju razinu, kao što smatra Neuman ili i na mikro i makro, naročito kada on eksplicitno kaže da se ove teorije nalaze između velikih teorija i empirijskih rezultata. Njegovo gledište o ulozi teorije u deduktivnim (kvantitativnim) i induktivnim (kvalitativnim) istraživanjima ne odstupa od Mertonovog shvaćanja. Ipak, Bryman proširuje svoje gledište s razmatranjem ukupnih i širih utjecaja na društveno istraživanje: ontologija, epistemologija, vrijednosti i teorija. Iako se eksplicitno ne poziva na Mertona, Brymana ističe da se u istraživanjima s miješanim metodama može doći do nepredviđenog, zbunjujućeg podatka i da otvorenije kvalitativne metode mogu omogućiti da se pojavi takav nepredviđeni podatak, ali postoje i takvi primjeri u kojima jedno kvantitativno istraživanje može rasvijetliti zbunjujuće rezultate izvučene iz kvalitativnog istraživanja. Međutim, iako je on istraživanjima s miješanim metodama posvetio čitavo 27. poglavlje svoje recentne knjige *Metode društvenog istraživanja* (2012), ipak, on ne raspravlja o ulozi teorije u ovom tipu istraživanja, odnosno o povezivanju teorije i istraživanja u njemu. Na potrebu takve rasprave je ukazao J. Creswell.

Bourdieuova refleksivna sociologija postaje sve utjecajnije među sociolozima koji preferiraju da upotrebljavaju miješane metode u istraživanjima kao teorijsku osnovu, ali i kao metodološki pristup. Tako, prema Ch. Friesu, Bourdieuova refleksivna sociologija je najviše odgovarajuća teorijska osnova za vođenje istraživanja s miješanim metodama u kojima se kombiniraju kvantitativni i kvalitativni pristupi. Polazeći od principa refleksivne sociologije, Bourdieu smatra da društveno istraživanje mora objasniti dijaloško uzajamno djelovanje objektivnih i subjektivnih faktora i na taj način prevladati antinomiju objektivizma i subjektivizma; da prevlada dihotomiju društvene

strukture- društvene akcije. Metodama kvantitativnog istraživanja mogu se objasniti objektivni faktori koji utječu na društvene pojave i ponašanja pojedinaca, a kvalitativnim metodama postiže se razumijevanje ponašanja ljudi. Prema Bourdieuu, prevladavanje navedenih dihotomija i podvojenosti moguće je postići putem njegovih ključnih konstrukata: polje, kapital, habitus. Odatle je on sam nazvao svoje gledište strukturalnim konstruktivizmom. Njegov konstrukt habitus služi kao sredstvo prevladavanja podjele na pojedince i društvo, odnosno javlja se kao posrednik između pojedinca i društva. Treba istaći, da su i prije Bourdieuove refleksivne sociologije sociolozi upotrebljavali miješane metode u istom istraživanju u okviru metodološke triangulacije. Bourdieu je dao šire objašnjenje u vezi ove triangulacije, smatrajući da je to nužan, ali ne i dovoljan uvjet za refleksivnu sociologiju koja obuhvaća objektivne i subjektivne aspekte društvenog ponašanja: da bi se shvatila suština društvene akcije potrebna je objektivizacija učesnika, tj. objektivizacija onoga tko vrši objektivizaciju predmeta proučavanja, dakle objektivizacija samog sociologa-istraživača i da se razumije “njegova točka gledišta”. Sredstva da bi se to postiglo su epistemološka opreznost i auto-socioanaliza. Bourdieuova refleksivna sociologija i metodologija predstavljaju značajan doprinos u debati o uzajamnom odnosu teorije i istraživanja.

Literatura

- Alvesson, M. and K. Skoldberg, (2000.): *Reflexive Methodology-New Vistas for Qualitative Research*, London: Sage Publication
- Bauman, Z. (2001.): 'Voùnite v erata na globalizaciãta', *Sociologiãeski problemi*, (Sofia), 1-2
- Berger, P. (1963.): *An Invitation to Sociology: A Humanistic perspective*, Garden City, New York: Anchor
- Berger, P. (1992.): 'Sociology: A Divisintitation?', in: *Society*-November-December
- Blaikie, N. (2003.): *Desiging Social Research*, Oxford: Polty Press
- Boudon, R. (1998.): *Études sur les sociologues classiques*, Paris: Presses universitaires de France
- Bourdieu, P. and L. Wacquant (1992.): *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge UK: Polity Press
- (2000.): 'Entretien avec Pierre Bourdieu: La sociologie est-elle une science?', tekst intégrale, *La recherche*, No 99
- Bourdieu, P. (1997.): 'The Forms of Capital', in: Halsey et al., *Education, Culture, Economy and Society*, Oxford: Oxford University Press

- Bourdieu, P. (2001.): *Science de la science et réflexivité*, Paris: Raisons d'agir
- Bryman, A. (2012.): *Social Research Methods* (4th ed.), Oxford: University Press
- Corcuff, Ph. (2009.): ' *Le constructivisme structuraliste de Pierre Bourdieu* ', Nouvelles sociologies, Octobre
- Creswell, W. J. (2003.): *Research Design- Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (2th ed.). Thousand Oaks.London: Sage Publication
- Fries, J. Ch. (2009.): 'Bourdieu's Reflexive Sociology as a Theoretical Basis for Mixed Methods Research: An Application to Complementary and Alternative Medicine', *Journal of Mixed Methods Research*, October
- Georgievski, P. (2008.): 'Mertonoviot pridonos za sociološkiot metod i za sociološkoto istraživanje', zbornik: *Sovremenata amerikanska sociologija*, Skopje: Filozofski fakultet-Institut za sociologija
- Glaser, B.G. and A. L. Strauss (1967.): *The Discovery of Grounded Theory*, Chicago Ill: Aldine
- Hamell, J. (2008.): 'Qu'est- ce que l'objectivation participante ?Pierre Bourdieu et les problemes methodologiques de l'objectivation en sociologie' *Socio-logos.Revue de l'association française de sociologie*, No 3
- Helmstadter, G. C. (1970.): *Research Concepts in Human Behavior, Education- Psychology- Sociology*, New York: Appleton-Century- Crofts
- Liebow, E. (1967.): *Tally's Corner: A Study of Negro Streetcorner Men*, Boston: Little, Brown
- Merton, K. R. (1967.): *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press
- Merton, K. R. (1979.): *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb: Naklada odd-Centar društvenih djelatnosti- SSOH
- Milić, V. (1978.): *Sociološki metod*, Beograd: NOLIT
- Milić, V. (1995.): *Sociologija nauke*, Novi Sad: Odsjek za filozofiju i sociologiju Filozofskog fakulteta
- Mouzelis, N. (2000.): *Sociologijska teorija: što je počelo krivo?*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk- Hrvatsko sociološko društvo
- Neuman, W.L. (2003.): *Social Research Methods- Qualitative and Quantitativ Approches* (4th ed.), Boston: Allyn and Bacon
- Rispal-Hlady, M. (2002.): *Méthode des cas- Application à la recherche en gestion*, Bruxelles: De Boeck Univesité
- Smelser, N. (1994.): *Sociolgy*: UNESCO
- Sztompka, P. (1986.): *Robert K. Merton- An Intellectual profile*, New York: St. Martin's Press

Petre T. Georgievski

UDC: 303.01 : 303.025

303.42 : 316

Original scientific paper

**MUTUAL INFLUENCES OF THEORIES AND RESEARCH
(Perspectives of R. K. Merton, W.L. Neuman, A. Brymana, P. Bourdieu)**

Abstract: *This article actualizes the debate on the relationship between the theory and research through the perspectives of several more influential sociologists and methodologists of the social research: R.K. Merton, W.L. Neuman, A. Bryman and P. Bourdieu.*

Since 1950-es and 60-es of the previous century R.K.Merton argued that one of the basic reasons for the lagging of the sociology behind lain in the separation of the research and the theory. He criticized the grand and abstract theories which could neither be operationalized nor empirically tested. Starting from this point, he advocates the creation of a middle-range theory. He considered the theory – research relationship to be mutual and he emphasized especially the significance o L. W. Neuman stresses, among others, the significance of consolidating the theory and research and he especially discusses the parts and aspects, but also the three levels of the theory (micro, mezzo and macro. He also argues about the role of deductive and inductive theories in research, but he does not argue about the mixed methods research, that is, he does not discuss the role of the theory in this type of research.

*A. Bryman broadly turns to the significance of Merton's comprehension of the middle-range theory and the role of deductive theory in quantitative research, as well as to the role of inductive theory and especially the Grounded Theory in qualitative research. A special chapter of his recent book *Social Research Methods* (2012) he devotes to the mixed methods in a combined quantitative and to the qualitative approach and the research strategies, but he does not discuss the role of the theory in this type of research. However, J. Creswell pays certain attention to this issue.*

*P. Bourdieu discusses the relationship between the theory and research within his comprehension of the reflexive sociology and methodology, making sense of this reflexive sociology using epistemological and ontological approach in order to overcome the separation of the objectivism and subjectivism; the social structure and action (individual). To realize this goal, he uses his key constructs – concepts: habitus, capital, field as well as by using the methodological tools: *Objectivation participant, Vigilance epistemologique and Auto-socioanalise.**

Key words: *theory, research, mutual influence, mixed methods, levels of theory, reflexive sociology, participant objectivation*

Petre T. Georgievski

UDC: 303.01 : 303.025

303.42 : 316

Lavoro scientifico originale

INFLUENZA RECIPROCA DELLA TEORIA E DELLA RICERCA (Viste di R.K. Merton, L. Neuman, A. Bryman e P. Bourdieu)

Riassunto: *Questo articolo aggiorna il dibattito sul rapporto tra la teoria e la ricerca attraverso la comprensione di alcuni sociologi influenti e la metodologia della ricerca sociale: R. K. Merton, L.W. Neuman, A. Bryman e P. Bourdieu.*

R. K. Merton è ancora negli anni cinquanta e sessanta del secolo scorso riteneva che una delle principali cause della arretratezza della sociologia sta nella separazione tra le ricerche e la teoria. Ha criticato le grandi e astratte teorie che non possono essere operazionalizzate o verificate nella ricerca. Partendo da questo, si è impegnato a creare una teoria di livello medio. Egli credeva che il rapporto tra la teoria e la ricerca è reciproco e ha sottolineato l'importanza della "capacità di una felice scoperta per caso".

L.V. Neuman sottolinea, tra l'altro, l'importanza di collegare la teoria e la ricerca, e discute in particolare delle parti e degli aspetti, ma anche di tre livelli della teoria (micro, mezzo e macro). Si discute anche del ruolo della teoria deduttiva e induttiva nello studio, ma non discute dei metodi della ricerca combinata, e non prende in esame il ruolo della teoria in questo tipo di ricerca.

*A. Bryman osserva sull'importanza di comprendere la teoria del livello medio di Merton ed il ruolo della teoria deduttiva nella ricerca quantitativa come il ruolo della teoria induttiva e la teoria specificamente fondata nella ricerca qualitativa. In un capitolo a parte del suo recente libro *Metodi di ricerca sociale* (2012.) discute di metodi misti negli approcci combinati quantitativi e qualitativi, ma non discute del ruolo della teoria in questo tipo di ricerca. Tuttavia, J. Creswell dedica particolare attenzione a questo numero.*

*P. Bourdieu discute sul rapporto tra la teoria e la ricerca alla sua portata della sociologia riflessiva e della metodologia, facendo questa sociologia riflessiva un approccio epistemologico e ontologico per superare la dicotomia tra l'oggettivismo e il soggettivismo; la struttura sociale e l'azione (individui). Nel raggiungimento di questo obiettivo lui usa i suoi costrutti fondamentali - concetti: *habitus*, *capitale* e *campo*, uso di strumenti metodologici: oggettivazione di partecipanti, *vigilanza epistemologica* e *auto-socioanalisi*.*

Parole chiave: *teoria, ricerca, influenza reciproca, metodi misti, livello di teoria, sociologia riflessiva, oggettivazione di partecipanti*